

Марченко Т.А., Байдак Л.І.

Сумський національний аграрний університет

Сторінками метричних книг Сумщини кінця XIX століття

Лексикографічна робота в Україні тісно пов'язана із залученням давно забутих, застарілих, проте власне українських лексичних одиниць. Багато лексичного матеріалу вже досліджено та повернуто до сучасної мови. Окрім виданих у кінці XIX – початку XX століття галузевих словників, помітну роль відіграють регіональні метричні книги.

Початок XXI століття ознаменувався зростанням інтересу до застарілих власних імен людей (антропонімів). Цей процес і лінгвісти, і соціологи, звичайно, пов'язують зі збільшенням впливу православної віри серед населення України в цілому, та Сумщини зокрема, а також інтересом до відродження власної культурної спадщини, історії. Немалу роль зіграло перенасичення запозиченими антропонімами (*Вероніка, Політа, Мілана, Анжела, Жанна, Сніжана, Артур, Веніамін* тощо).

Сучасні молоді жінки найчастіше дають такі імена своїм дітям: *Арсен (Арсеній), Антон, Богдан, Пилип, Михайло, Микола, Олександр, Матвій, Тимофій, Степан, Назар, Петро, Марія, Уляна, Поліна, Софія, Дар'я, Анастасія, Єлизавета*, що, безперечно, вказує на процес відродження невинувато забутих імен.

Проте у порівнянні з архівними метричними книгами не можна говорити про повне відродження «старих» імен. Деякі з них і досі не можуть отримати так званого «другого дихання», здаються сучасним носіям мови немилословними, хоча саме вони можуть додати тієї новизни, яку так шукають молоді батьки при виборі імені дитини.

Метричні книги Успенської церкви Харківської губернії (сучасна Сумська область) подають такі жіночі та чоловічі імена, які могли б значно урізноманітнити антропонімічний ряд:

Жіночі імена	Чоловічі імена
Харитина, Акеліна (Акилина), Агафія, Анна, Анастасія, Густина, Таїсія, Марія, Клавдія, Пелагія, Мотрона, Александра, Параскева, Евфросинія, Епистилия, Стефанида, Катерина, Евдокія, Варвара, Васса, Уляна (Уліанія), Лукія, Домнікія, Іуліанія, Гликерія, Сусанна, Теодора, Теокла, Теодосія, Вѣра, Мавра, Ксенія, Наталія, Ольга, Мокрина, Клеопатра, Ирина, Февронія, Татіана, Домнікія, Марина, Соломонія, Елена, Емельяна, Ликерія.	Ананій, Авксентій, Антоній, Андрій, Леонтій, Іван (Іоан) Герасим, Алексѣй, Лука, Сергій, Константин, Димитрій, Несторъ, Стефан, Терентій, Косьма (Козьма), Роман, Григорій, Павел, Петр, Аліпій, Маркіан, Гаврилъ, Евпихій, Ефим, Захарій, Сила, Самуїлъ, Пименъ, Панкратій, Пантелеймон, Михаил, Іоакимъ, Корнілій, Сѣмеонъ, Теоктист, Федор (Теодоръ), Прохор, Трифонъ, Ігнатій, Тарасій, Артемій, Наум, Романъ, Филипп, Емельянъ, Діомидъ, Дорофей, Исидоръ, Макар, Каллиникъ.

Крім імені, за метричними книгами можна дослідити історію сімейного прізвища, історію родини. Серед прізвищ, розповсюджених у селах Бездрик та Залізник, с. Білопіль (кінець ХХ століття, 1887-1891рр.), зазначено такі: Кочмола, Міщенко, Товкун, Усик, Демченко, Лихай, Жиленко, Крячко, Гулій, Ляшенко, Кузьменко, Голуб, Гапochenko, Вербицький, Власенко, Горбасъ, Трофимов, Харитонов, Тихонов, Ольшанченко, Косьяненко, Скорба, Штанъ, Шовкунъ, Янченко, Белоцерковецъ, Неплюевъ, Линъ, Поповъ, Перекрестовъ, Петровъ, Демяненко.

Імена по батькові у метричних книгах цього періоду мали такий вигляд: *Петръ Яковлевъ* Еременко, *Федор Дмитриевич* Бондаревъ, *Димитрій Ивановъ* Спѣваков, *Іванъ Васильевъ* Еременко, *Федора Кирилова* Еременка, *Петр*

Леонтиевич Гончар, Мотрона Петрова дочь Старостенкова, *Евфросинія Ананієва* дочь *Шабля, Софія Аполонова* Климова.

Серед топонімічних назв зустрічаються такі: *Білопілья, село Дуньєвка, Максимівщина, хутір [далі х.] Вороб'євка, х. Белоцерковцево, х. Штаневъ, х. Качанов, деревня Железняк, слобода Верхня Сироватка, Верхне-Сыроватская волость, село Белополье, Сумской уезд, Харьковская губерния, село Куяновка.*

Метричні книги цього періоду також засвідчували соціальний статус людини, за яким можна легко встановити державну ієрархію: *купечество, духовенство, землевладелецъ дворянинъ, отставной унтеръ-офицеръ Варшавской Крепостной Артиллерии, Штабсъ-Капитанъ, казакъ, солдатская жена(солдатка), крестьянская дъвица, покрытая дъвка, государственная крестьянка, состоящий на дѣйствительной службѣ, сумской мѣщанин, бѣлопольскій мѣщанинъ, казенный крестьянин, крестьянин собственник, рядовой солдат, уволенный в запасе армії рядовой, гусарского полка поручик, 3-й гильдії купецъ, цеховой, инвалидный солдат, Сумской Городской Врачъ, Титулярный Совѣтникъ.*

Причини смерті тогочасних мешканців Сумської області також зазначалися у метричних книгах (1889 – 1895рр.), найрозповсюдженішими з них були такі: *отъ младенчества, упадка сил, злокачественного малокровія, кори, крупа, скоропостижно, отъ кашля, дифтерии, тифа, чехотки, старости, рака, водянки, ревматизма, удушенія матерью (дитині 6 тижнів), отъ дефтерита, отъ родов, невременнорожденная, слаборожденное, отъ припадка, лихорадки, отъ кровавого поноса, убита, отъ удара, скарлатини, отъ порока сердца, затвердения мочи, отъ воспаления легких.*

На особливу увагу для лексиколога заслуговують супровідні документи, які трапляються в метричних книгах та стилістично відповідають тогочасним вимогам:

МВД, Пристава 1-го стана, Сумского уезда № 468, 18 апреля, 1889г.

Причту Верхне-Сыроватской Успенской церкви

Смею честь покорнейше просить Оный Причтъ, тело умершего безъ причастия Свят. Тайнъ про с.Железняка, Верхне-Сыроватской волости Федора Кирилова Еременка, предать земли по христіанскому обряду, такъ какъ произведенный мною дознаніиъ обнаружено, что смърть послѣдовала следъ вследствие болѣзненного его состоянія, чему способствовало старческое его изнуреніе [90 років]

Пристав [підпис]

Таким чином, багатий мовний матеріал метричних книг, що зберігають архіви кожної області України, може слугувати незамінним джерелом інформації як для лінгвістів, так і для дослідників історії, релігії, культури, права, медицини.